

УДК 821.111 (73)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-2-28>

Наталія ТЕЛЕГІНА,
orcid.org/0000-0002-3181-6745
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) teleginanatalia@yahoo.com

Надія МЕЛЬНИЧУК,
orcid.org/0000-0003-2755-5754
студентка II курсу магістратури факультету іноземних мов
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) nadiamelnychuk84822@gmail.com

ІСТОРИЧНИЙ ХРОНОТОП В РОМАНІ ДЖОНА ФАУЛЗА “THE FRENCH LIEUTENANT’S WOMAN”

Метою статті є аналіз роману Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта» під кутом зору історичного хронотопу. Хронотопний аналіз – важлива складова осмислення твору. Художнє полотно конкретного історичного періоду на конкретному відрізку простору розуміється як історичний хронотоп. Дія обраного для аналізу роману Джона Фаулза відбувається у Вікторіанську епоху, тому історичний хронотоп набуває особливого значення для розуміння поворотів сюжету і заглиблення в проблематику. Історичний хронотоп характеризується проблематикою та конфліктами, які беруть свій початок в історичних процесах конкретної доби. Центральний конфлікт роману – це конфлікт між обов’язком і свободою. Проблема свободи особистості розкривається за допомогою порівняння і протиставлення різних епох. Основними часопросторами, які порівнюються і протиставляються, є Вікторіанська Англія, США другої половини XIX століття і Британія 60-х років XX століття. Всі аспекти минулого автор показує через призму своєї сучасності: наукових знань, моральних норм, поглядів на життя 60-х років XX століття.

Оповідь насичена датами, зокрема 1867 рік згадується 26 разів. Для маркування часу Фаулз використовує і загальновідомі історичні події. В романі протиставляються не тільки різні епохи, але і різні простори. Подорожуючи США, Смітсон постійно порівнює побачене з рідною йому Англією. Велика кількість посилань на твори авторів Вікторіанської доби, цитати з газет, повідомлень та доповідей допомагають ввести в роман відповідну цій епосі проблематику і типові конфлікти. Автор акцентує такі ознаки часу як лицемірство і подвійні стандарти, детально відтворює прикмети часу в інтер’єрі та одязі. Ознаки і прикмети часу створюють відповідну історичному періоду атмосферу.

Історичний хронотоп розглянутого роману допомагає усвідомити авторське бачення специфіки зображеного історичного періоду як періоду зародження моралі XX століття в результаті осмислення частиною вікторіанців теорії еволюції, а також дає розуміння авторського бачення шляхів розвитку своєї країни як руху до розширення свободи вибору і зосередження на потребах особистості.

Ключові слова: хронотоп, епоха, історичний, прикмети часу, простір, свобода особистості, обов’язок.

Nataliya TELEGINA,
orcid.org/0000-0002-3181-6745
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) teleginanatalia@yahoo.com

Nadiia MELNYCHUK,
orcid.org/0000-0003-2755-5754
Student of the 2nd year of the Master’s Degree at the Department of English Philology
Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) nadiamelnychuk84822@gmail.com

HISTORICAL CHRONOTOPE IN JOHN FOWLES’ S NOVEL “THE FRENCH LIEUTENANT’S WOMAN”

The objective of the investigation is to analyse the novel «The French Lieutenant’s Woman» by John Fowles from the perspective of the historical chronotope. The analysis of the chronotope is an important component of the comprehension of a piece of literature. By historical chronotope the artistic depiction of a certain historical period within the framework

of the certain space is meant. In the analysed novel the action takes place in the Victorian era, so historical chronotope acquires special importance for understanding the twists of the plot, for delving into the problems the novel touches upon. The historical chronotope is characterised by the problems and conflicts originating from the historical processes of a certain era. The central conflict of the novel is the conflict between duty and freedom. The problem of personal liberty is considered by way of comparing and juxtaposing different time periods. The main chronotopes which are compared and juxtaposed are Victorian England, the USA of the second part of the XIX century and Great Britain of the 60-s of the XX century. The narrative abounds with dates, in particular, 1867 is mentioned 26 times. Sometimes Fowles mentions widely known historical events to mark the time. The author also juxtaposes different countries of the same time period. Travelling in the USA Charles Smithson cannot help comparing what he sees with his country.

A great number of references to the works by the authors of the Victorian era, quotations from the newspapers, advertisements, reports of that time included in the novel help to raise the corresponding problems and to introduce typical conflicts. The author accents such characteristic features of the Victorian era as hypocrisy and double standards and revives the signs of the time in the details of the interior and clothes. The characteristic features and the signs of the time recreate the atmosphere corresponding to the depicted historical period.

The historical chronotope of the analysed novel enables the reader to grasp the author's treatment of the depicted historical period as the period of emerging and forming of the XX century moral values caused by the Victorians' reflecting on the theory of evolution. Besides the historical chronotope of this novel helps to realise that the author sees the way of his country's development as the progress to the freedom of choice and to the concentration on the needs and problems of the individual.

Key words: *chronotope, era, historical, the signs of the time, space, personal liberty, duty.*

Постановка проблеми. Хронотопний аналіз є важливою складовою осмислення твору, оскільки саме він сприяє розумінню поставлених у творі питань історичного розвитку окремої країни і людства загалом. Дослідження твору через призму часопросторової організації розкриває історичну і філософську проблематику, тому що подієва складова твору так чи інакше пов'язана із відображеними у ньому часом і простором. Художнє полотно конкретного історичного періоду на конкретному відрізку простору розуміється як історичний хронотоп. Дія роману Джона Фаулза «The French Lieutenant's Woman» відбувається у Вікторіанську епоху, період важливий для історичного розвитку Великої Британії, завдяки чому історичний хронотоп набуває особливого значення як для розуміння поворотів сюжету, так і для усвідомлення авторського бачення не тільки шляхів розвитку його рідної країни, а і загальних тенденцій розвитку людства.

Аналіз останніх досліджень показав, що творчість Джона Фаулза є об'єктом наукових досліджень багатьох іноземних та вітчизняних літературознавців. Серед них такі зарубіжні літературні критики як Ч. Страггс, Е. Ауербах, Е. Мак-Деніел, М. Магалі, Р. Барт, В. Бут, Р. Браун, Д. Гарднер, Дж. Лавдей, В. Кайзер, А. Компаньон, М. Фуко. Біографічні факти та світоглядні позиції Джона Фаулза детально розглядалися Айлін Уорбертон (Warburton, 2002). Аналіз творів Джона Фаула знаходимо у книзі Кетрін Тарбокс "A Critical Study Of The Novels Of John Fowles" (Tarbox, 1986). У. Неллес досліджував проблеми теорії нарративу на матеріалі роману «Жінка французького лейтенанта» (Nelles, 1984). Р. Лінч у своїй праці «Freedoms in "The French Lieutenant's Woman"»

(Lynch, 2002) аналізував проблему свободи в даному романі і дійшов висновку, що Фаулз описує три види свободи: соціальну, екзистенційну та нарративну. У вітчизняному літературознавстві вивченням творчого доробку Джона Фаулза займалися С. Павличко, Н. Бонецька, Л. Романчук, Н. Жлуктенко та інші. Соломія Павличко досліджувала символіку кольору в портретній характеристиці персонажів Джона Фаулза. Інтертекстуальність в романі Джона Фаулза «Подруга французького лейтенанта» досліджували Н. Телегіна та М. Себій (Телегіна, Себій, 2017). Ю. Бумбур розглядала питання авторської рефлексії в літературному творі на основі творчого доробку Джона Фаулза (Бумбур, 2009). Дослідники, які займалися вивченням роману «Жінка французького лейтенанта», приділяли увагу міфологічному підтексту, інтертекстуальності та багатошаровості твору. Під кутом зору історичного хронотопу роман «Жінка французького лейтенанта» не розглядався, що забезпечує актуальність обраної теми.

У сучасному науковому просторі поняття хронотопу в літературному контексті набуває все більшої популярності. Дослідженню цього питання присвячені праці М. Бахтина, Г. Великодної, А. Гуревича, Ю. Жданова, Н. Копистянської, В. Коркішко, О. Лосева, Ю. Лотмана, Ю. Манна, В. Топорова та інших. Виникнення поняття хронотопу як однієї з формально-змістових категорій літератури пов'язане з роботою М. Бахтина «Форми часу й хронотопу в романі: Нариси з історичної поетики», яка була опублікована в 70-х роках минулого століття. Хронотопом М. Бахтин називає поєднання художнього часу та простору, наголошуючи на їх нерозривній єдності. Бахтин вважає, що саме завдяки цьому

поєднанню відбувається утворення оригінального світу художнього твору: «прикмети часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється і вимірюється часом» (Бахтин, 1975: 235). Н. Копистянська зауважила, що деякі дослідники, зокрема, американський науковець Майкл Епштейн вважають, що домінантою взаємодією простору і часу в художньому творі є простір (Копистянська, 2005: 160). На думку французьких дослідників Еро Ваари та Енн Рефф Педерсен, саме час є головною складовою хронотопу, адже без чіткого усвідомлення поняття темпоральності, неможливо повністю зрозуміти способи, за допомогою яких наративи дозволяють або обмежують сприйняття сенсу (Eero Vaara, Anne Reff Pedersen, 2013). Українська літературознавиця Ганна Великодна наголошує, що простір та час – це основні категорії, які «допомагають нам досягнути найважливіші риси художніх образів літературних творів і забезпечують цілісне сприймання художньої дійсності творів» (Великодна, 2008: 269). Історичний хронотоп, який виділяють з категорії хронотопу, відображає історичну та національну своєрідність, за допомогою якої формується завершена часова та просторова художня картина певної доби. Ю. Бондаренко стверджує, що історичний хронотоп характеризується проблематикою, притаманною зображеному конкретно-історичному періоду, а також виникненням та наявністю конфліктів, які беруть свій початок в історичних процесах конкретної доби (Бондаренко, 2007).

Мета статті – аналіз роману Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта» під кутом зору історичного хронотопу.

Відповідно до мети поставлені такі завдання:

- діагностувати історичні часопростори в романі, пояснити їх характер і художню логіку;
- встановити зв'язки між історичними часопросторами;
- виявити значення хронотопу для розкриття розуміння автором специфіки зображеного історичного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Центральний конфлікт роману – це конфлікт між обов'язком і свободою. Цей конфлікт в романі має три аспекти – соціальний, моральний і психологічний. Діалектика конфлікту полягає в тому, що головні герої, Чарльз Смітсон і Сара Вудрафф, рухаються від пасивності і традиційних уявлень до порушення соціальних і моральних табу свого часу. Логікою розвитку своїх почуттів і відносин вони наближаються до усвідомлення свого права на вибір, до визволення своєї особистості від обмежень вікторіанської моралі. Проблема

жіночої емансипації пов'язується із правом на вибір в коханні, правом на свободу від класових і релігійних табу, які позбавляли особистість цього вибору. Проблема свободи особистості розкривається автором через взаємовідносини чоловіка і жінки, людини і суспільства, слуги і господаря. Роман пропонує кілька історій (Ернестіни Фрімен і Чарльза Смітсона, Чарльза Смітсона і Сари Вудрафф, Сема і Мері) та три фінали, кожен з яких може вважатися вірогідним тільки з точки зору певної епохи.

Однією з ознак історичного хронотопу є те, що події, про які розповідається в творі, мають конкретно визначені часові та просторові межі (Бондаренко, 2007). З першої сторінки роману «Жінка французького лейтенанта» автором чітко вказується місце та час подій: Англія, 1867-1869 рік. Для маркування часу Фаулз використовує не тільки дати, але і загальновідомі історичні події. До прикладу, про майбутнє Ернестіни каже, що вона доживе до глибокої старості і помре в той день, коли Гітлер вторгнеться до Польщі: “She was born in 1846. And she died on the day that Hitler invaded Poland” (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Оповідь роману наскрізь пронизана точними датами. 1867 рік Фаулз згадує в романі 26 разів; 1834, 1870 – по три рази; 1749, 1835, 1848, 1856, 1866 і 1830-ті роки – по 2 рази; 1801, 1825, 1836, 1846, 1850, 1869, 1702, 1775, 1802, 1267 – по одному разу, 60-ті роки XIX століття загалом згадуються чотири рази. Саме в один з ранків пізнього березня 1867 року, поблизу затоки Лайм, що на південно-західній частині острова Великобританія, і розпочинається історія. І простір, і час максимально конкретизовані з перших сторінок роману. Читач знайомиться з молодим аристократом Чарльзом Смітсоном, його нареченою, дочкою успішного комерсанта Ернестіною Фрімен, незалежною та прогресивною Сарою Вудрафф, берегинєю вікторіанських стандартів місис Поултні, слугами Семом та Мері. Всі герої є типовими для зображеного історичного часу і простору провінційної Вікторіанської Англії. Майбутній шлюб між дещо збіднілим аристократом і дочкою заможного буржуа – типове явище Вікторіанської доби. Ще однією ознакою часу є захоплення 32-річного Чарльза палеонтологією і особливий інтерес до теорії Дарвіна. Дискусія Чарльза із батьком Ернестіни відображає типовий конфлікт прогресивних поглядів, поштовх яким дало знайомство вікторіанців з теорією еволюції, із традиційними вікторіанськими поглядами з їх суворими обмеженнями і забобонами: “I tried to explain some of the scientific

arguments behind the Darwinian position. I was unsuccessful" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>).

Джон Фаулз грає і з часом, і з простором: основні події відбуваються в Англії часів Вікторіанської епохи, однак автор виходить за межі Англії, відправляючи Чарльза Смітсона в подорожі країнами Європи, Азії, Африки та Америкою, включаючи в текст роздуми Чарльза Смітсона про Стародавню Грецію, проводячи паралелі і протиставляючи погляди на мораль в різні епохи. Особливістю хронотопу роману Дж. Фаулза є розтягування дії у просторі, зміна епох та ущільнення. Дж. Фаулз будує роман за схемою минуле – теперішнє – майбутнє. Всі аспекти минулого, зокрема Вікторіанської епохи, автор показує через призму своєї сучасності: наукових знань, моральних норм, поглядів на життя 60-х років ХХ століття. Наприклад, в третьому розділі автор зауважує, що навіть такі, на перший погляд, нереальні речі з майбутнього як літак, телевізор чи реактивний двигун, справили б на Чарльза, який бачив у собі молодого вченого, менш яскраве враження, ніж ставлення сучасних людей до часу: "The supposed great misery of our century is the lack of time;... But for Charles, and for almost all his contemporaries and social peers, the time signature over existence was firmly adagio" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Особливості Вікторіанської епохи стають більш рельєфними завдяки протиставленню поглядів на життя в сучасній автору Англії та в 60-ті роки ХІХ століття, як наприклад, в 19 розділі: "A thought has swept into your mind; but you forget we are in the year 1867" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Протиставляється і поняття сексуальності в Англії 60-х років ХІХ та Англії 60-х років ХХ століття: "While conceding a partial truth to the theory of sublimation, I sometimes wonder if this does not lead us into the error of supposing the Victorians were not in fact highly sexed. But they were quite as highly sexed as our own century – and, in spite of the fact that we have sex thrown at us night and day (as the Victorians had religion), far more preoccupied with it than we really are. They were certainly preoccupied by love, and devoted far more of their arts to it than we do ours" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Фаулз доходить висновку, що сутність явища не змінюється в різні часи, змінюється лише те, як це явище сприймається і подається: "I believe it was merely the publication of what had hitherto been private, and I suspect we are in reality dealing with a human constant: the

difference is a vocabulary, a degree of metaphor" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>).

В романі протиставляються не тільки різні епохи, але і різні простори. Приїхавши до Америки, Чарльз був вражений відсутністю подвійних стандартів та щирістю. Подорожуючи США, Смітсон постійно порівнює побачене тут з рідною йому Англією: "But there were such compensations ... a frankness, a directness of approach, a charming curiosity that accompanied the open hospitality: a naivety, perhaps, yet with a face that seemed delightfully fresh-complexioned after the faded culture of Europe" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Зі зміною європейських пейзажів на американські приходить і нове відчуття та розуміння часу. Молодий вчений бачить, що американське суспільство в своєму розвитку значно випереджає вікторіанське, особливо в плані жіночої емансипації: "Young American women were far more freely spoken than their European contemporaries; the transatlantic emancipation movement was already twenty years old" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). В молодих американках Смітсон все частіше помічає риси притаманні Сари: "Besides, in so many of these American faces he saw a shadow of Sarah: they had something of her challenge, her directness. In a way they revived his old image of her..." (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Зміна простору впливає на Чарльза: в своїй мові він починає використовувати мовні звороти та інтонації, притаманні американцям. Зміни відбуваються і з особистістю Чарльза. Автор, порівнюючи його з жителем сучасної йому Англії, демонструє трансформацію переконань Смітсона: "His feelings were perhaps not very different from an Englishman in the United States of today: so much that repelled, so much that was good; so much chicanery, so much honesty; so much brutality and violence, so much concern and striving for a better society" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Подорож Америкою дала Чарльзу те, чого він не міг знайти в жодній європейській країні: "What the experience of America, perhaps in particular the America of that time, had given him – or given him back – was a kind of faith in freedom; the determination he saw around him, however unhappy its immediate consequences, to master a national destiny had a liberating rather than a depressing effect" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>).

У романі є велика кількість посилань на твори Альфреда Теннісона, Метью Арнольда, Джейн Остін, Чарльза Діккенса, Вільяма Теккерея, Томаса Гарді та інших відомих поетів та письменників Вікторіанської доби. Окрім цитат з творів письменників та поетів, Джон Фаулз в епіграфах використовує цитати з праць науковців Вікторіанської епохи, зокрема Чарльза Дарвіна, істориків Дж. М. Янга, Леслі Стівена, цитати з газет, повідомлень та доповідей тієї доби. Все це допомагає відтворити атмосферу Вікторіанської епохи, ввести в роман відповідну цій епосі проблематику і типові для цієї епохи конфлікти. Епіграфом до 44 глави роману слугує поезія Артура Х'ю Клафа «Обов'язок». За допомогою цього епіграфа вводиться типова проблематика Вікторіанської епохи – акцент на моральному обов'язку і обмеження можливості вибору. Саме обов'язок пов'язує Чарльза з Ернестіною, саме обов'язок пояснює першу кінцівку роману, так звану вікторіанську, за якої Чарльз відмовляється від Сарі та одружується з Ернестіною. З точки зору сучасної автору доби більш вірогідними видаються дві наступні кінцівки. Одна з них є типовою для сучасних жіночих романів. Відповідно до цієї кінцівки, Чарльз знаходить Сару, дізнається, що у них є дочка і вирішує бути разом з коханою жінкою: “The pressure of lips upon auburn hair” (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). В останній главі автор пропонує читачеві ще одну кінцівку, відповідно до якої Чарльз знаходить Сару, яка стала особистим секретарем та музою відомого художника, дізнається, що у неї є дитина, але Сара не готова слідувати за Чарльзом, тому що вона самодостатня жінка, не хоче відмовлятися від своєї роботи і хоче бути незалежною: “He threw her one last burning look of rejection, then left the room. She made no further attempt to detain him” (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Саме такий фінал видається найбільш вірогідним сучасному читачу, оскільки визначається всією логікою попередніх вчинків цієї жінки, яка широтою поглядів випередила свій час.

Фаулз ніби приміряє різні епохи до своїх героїв. Він зауважує, що в різні епохи Чарльз, який в 1867 році ненавидить торгівлю, виконував би різні ролі: у 1267 році він вирушив би на пошуки Чаші Святого Грааля та займав би почесне місце серед лицарів Круглого столу, а у сучасні авторові часи він став би нікому не потрібним вченим, який вивчає ядерну фізику. Сара, на думку Фаулза, в більш ранні століття могла б бути наложницею імператора або навіть

стати святою: “...because of that fused rare power that was her essence – understanding and emotion” (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Проте, незважаючи на всі ті риси сучасної Фаулзу жінки, які переплітаються в Сарі, сам автор невпевнений щодо її ролі в Англії 60-х років XX століття: “I cannot say what she might have been in our age” (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>).

Роман насичений філософськими роздумами про час, життя, смерть, політику, релігію, свободу, про долю жінки в різні епохи, акцентується увага на безправному становищі жінки за часів Вікторіанської Англії: “[It was] An age where woman was sacred; and where you could buy a thirteen-year-old girl for a few pounds – a few shillings, if you wanted her for only an hour or two” (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Щодо інших характерних ознак Вікторіанства, продемонстрованих в розглянутому романі, варто виокремити лицемірство, ознаки якого яскраво й іронічно зображені в образі старої місіс Поултні. Вона віддавала щедрі суми на церкву. Однак робила вона це тільки заради того, щоб після смерті потрапити до раю. Місіс Поултні вважала, що місце в раю можна в буквальному сенсі купити: “She had given considerable sums to the church; but she knew they fell far short of the prescribed one-tenth to be parted with by serious candidates for paradise” (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Вночі вона роздумувала про те, чи її матеріальної допомоги достатньо, щоб опинитися в раю: “...she reflected on the terrible mathematical doubt that increasingly haunted her; whether the Lord calculated charity by what one had given or by what one could have afforded to give” (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>), а зранку та вдень всі її слуги потерпали від жахливого до себе ставлення. Ще однією важливою рисою Вікторіанства, на якій наголошує автор є подвійні стандарти. В 35 главі він порівнює звичаї та реалії Англії Вікторіанської доби та сучасної їй Англії. Описуючи XIX століття, автор наголошує на ряді парадоксів в сфері релігії і приватного життя: “Where more churches were built than in the whole previous history of the country; and where one in sixty houses in London was a brothel (the modern ratio would be nearer one in six thousand). Where the sanctity of marriage (and chastity before marriage) was proclaimed from every pulpit, in every newspaper editorial and public utterance; and where never – or hardly ever – have so many great public figures, from the future king down, led scandalous

private lives" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Фаулз доходить висновку, що подвійні стандарти пов'язані зі специфічним ставленням вікторіанців до сексуальних проблем і великою кількістю обмежень.

В романі багато деталей, завдяки яким формуються прикмети часу. Це деталі вікторіанського побуту, меблювання кімнат. Для відтвореної в романі епохи характерними були наявність громіздких меблів, позолоти. Саме такою зображена кімната Ернестіни в будинку її тітки: "...furnished for her and to her taste, which was emphatically French; as heavy then as the English, but a little more gilt and fanciful" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Яскраві кольори в оздобленні кімнат заможних вікторіанців є ще однією прикметою часу, яку автор вводить в опис кімнати Чарльза: "A slightly bolder breeze moved the shabby red velvet curtains at the window" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Велику увагу Фаулз приділяє і відтворенню вікторіанського стилю одягу. Для жіночої моди кінця 1860-х років характерною була наявність яскравих кольорів та великої кількості деталей. Такі елементи одягу спостерігаємо у вбранні Ернестіни: "...a magenta skirt of an almost daring narrowness and shortness, since two white ankles could be seen beneath the rich green coat and above the black boots; and perched over the netted chignon, one of the impertinent little flat "pork-pie" hats with a delicate tuft of egret plumes at the side" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Згадуються автором і такі обов'язкові елементи жіночого одягу того часу, як корсети, сорочки та нижні спідниці: "... She [Ernestina] unbuttoned her dress and stood before her mirror in her chemise and petticoats" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>). Щодо чоловічого вбрання, то на початку Вікторіанської епохи чоловічий костюм стає стриманим: фрак, довгі брюки, жилет, краватка, а також циліндр, без якого вийти на вулицю не дозволялось (Brent, 2004). В романі «Жінка французького лейтенанта» такі деталі гардеробу є важливою складовою образу Чарльза: "...the taller man, impeccably in a light gray, with his top hat held in his free hand" (John Fowles, URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>).

Такі прикмети часу набувають великого зображального значення, забезпечують можливість занурення читача в атмосферу конкретної історичної епохи через детальне відтворення її реалій.

Висновки. Роман Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта» не є класичним історичним романом, оскільки в ньому не поставлені в центр оповіді конкретні історичні події, через які переломлюються долі героїв. Тим не менш саме історичний хронотоп сприяє утворенню оригінального художнього світу цього твору, оскільки забезпечує відтворення історичної і національної своєрідності Вікторіанської Англії. В романі автор апелює до різних епох, але основними часопросторами, які порівнюються і протиставляються, є Вікторіанська Англія, США другої половини XIX століття і Британія 60-х років XX століття. Це протиставлення дає можливість глибше і яскравіше розкрити суть Вікторіанської епохи, ностальгія за якою нерідко відчувається в британській літературі. Джон Фаулз, навпаки, іронічно акцентує недоліки Вікторіанської епохи, особливо обмеження свободи особистості, позбавлення особистості вибору, лицемірство, подвійні стандарти, розглядаючи минуле через призму своєї сучасності. Історичний хронотоп забезпечує читачу можливість зрозуміти художні образи і логіку вчинків героїв. Ознаки і прикмети часу створюють відповідну історичному періоду атмосферу і сприяють сприйняттю притаманної цьому періоду проблематики і характерних конфліктів.

Історичний хронотоп розглянутого роману допомагає усвідомити авторське бачення специфіки зображеного історичного періоду як періоду зародження моралі XX століття в результаті осмислення частиною вікторіанців теорії еволюції. Історичний хронотоп також дає розуміння авторського бачення шляхів розвитку своєї країни як руху до розширення свободи вибору і зосередження на потребах особистості.

Перспективи подальших досліджень полягають у можливості теоретичних узагальнень на базі цього конкретного дослідження, в поглибленні хронотопного аналізу даного твору шляхом виявлення і розгляду інших видів хронотопу, а також у використанні хронотопного аналізу для дослідження жанрових особливостей цього структурно складного і глибокого твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Москва : Художественная литература, 1975. 504 с.
2. Бондаренко Ю. Хронотопний аналіз тексту у світлі філософсько-історичних підходів до вивчення літератури / *Українська мова та література в школі*. 2007. № 4. С. 21–25. URL: <http://surl.li/ckmzh>
3. Бумбур Ю. М. Авторська рефлексія в літературному творі (на матеріалі прози Джона Фаулза) : автореф. дис. канд. наук : 10.01.06. Київ, 2009. 27 с.

4. Великодна Г.В. Своєрідність хронотопічної образності у збірці “Автостоп” О. Забужко / *Історико-літературний журнал*. 2007. № 14. С. 267–275.
5. Копистянська Н.Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
6. Телегіна Н.І., Себій М.С. Інтертекстуальність в романі Джона Фаулза “Подруга французького лейтенанта”. *Materialy XIII Mezinarodni vedecko-prakticka konf. Efektivni nastroje modernich ved – 2017 (22–30.04.2017)*. Praha: Publishing House “Education and Science”, 2017. Vol. 6. С. 42–47.
7. Brent S. Refashioning Men: Fashion, Masculinity, and the Cultivation of the Male Consumer in Britain, 1860–1914. Indiana University Press. *Victorian Studies*. Vol. 46, No. 4 (Summer, 2004), pp. 597–630 (34 pages). URL: <https://www.jstor.org/stable/3829920>
8. Fowles J. The French Lieutenant’s Woman. URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>
9. Lynch R. Freedoms in “The French Lieutenant’s Woman”. *Twentieth Century Literature*. Duke University Press. 2002. Vol. 48, № 1. P. 50–76.
10. Nelles W. Problems for Narrative Theory: The French Lieutenant’s Woman. *Style*. Penn State University Press. 1984. Vol. 18, № 2. P. 207–217.
11. Steinbach S. Victorian Era. URL: <https://www.britannica.com/event/Victorian-era>
12. Tarbox K. A critical study of the novels of John Fowles. University of New Hampshire, Durham. ProQuest Dissertations Publishing. 1986. 24 p.
13. Vaara E, Pedersen A. R. Strategy and chronotopes: a Bakhtinian perspective on the construction of strategy narratives. *M@n@gement*. 2013. Vol.16, № 5. P. 593–604.
14. Warburton E. John Fowles: A Life in Two Worlds. Vintage UK. 2002. 528 p.

REFERENCES

1. Bakhtin, M.M. (1975). Voprosy literatury i estetiki. [Questions of Literature and Aesthetics] / Moscow : Hudozhestvennaya literatura. 504 p. [in Russian].
2. Bondarenko, Y. (2007). Khronotopnyi analiz tekstu u svitli filosofsko-istorychnykh pidkhodiv do vvychnennia literatury [Chronotopic analysis of the text in the light of historiosophical approaches to the study of literature] / *Ukrainska mova ta literatura v shkoli*. No. 4. Pp. 21–25. URL: <http://surl.li/ckmzh> [in Ukrainian].
3. Bumbur, Y. M. (2009). Avtorska refleksiiia v literaturnomu tvori (na materialy prozy Dzhona Faulza) [Author’s reflection in a literary work (on the prose material of John Fowles)] / avtoref. dys. kand. nauk : 10.01.06. Kyiv. 27 p. [in Ukrainian].
4. Velykodna, H.V. (2007) Svoieridnist khronotopichnoi obraznosti u zbirtsi “Avtostop” O. Zabuzhko [The peculiarity of chronotopic imagery in the collection “Hitchhiking” by O. Zabuzhko] / *Istoryko-literaturnyi zhurnal*. № 14. Pp. 267–275. [in Ukrainian].
5. Kopystianska, N.Kh. (2005). Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva [Genre, genre system in the space of literary studies] : monohrafiia. Lviv : PAIS. 368 p. [in Ukrainian].
6. Telegina N.I., Sebi M.S. (2017). Intertekstualnist v romani Dzhona Faulza “Podruha frantsuzkoho leitenanta” [Intertextuality in John Fowles’s novel “The French Lieutenant’s Woman”]. *Materialy XIII Mezinarodni vedecko-prakticka konf. Efektivni nastroje modernich ved – 2017 (22–30.04.2017)*. Praha: Publishing House “Education and Science”, 2017. Vol. 6. С. 42–47. [in Ukrainian].
7. Brent, S. (2004). Refashioning Men: Fashion, Masculinity, and the Cultivation of the Male Consumer in Britain, 1860–1914. Indiana University Press. *Victorian Studies*. Vol. 46, No. 4 (Summer, 2004), pp. 597–630 (34 pages). URL: <https://www.jstor.org/stable/3829920>
8. Fowles, J. The French Lieutenant’s Woman. URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=174948&pg=1>
9. Lynch, R. (2002). Freedoms in “The French Lieutenant’s Woman”. *Twentieth Century Literature*. Duke University Press. Vol. 48, № 1. P. 50–76.
10. Nelles, W. (1984). Problems for Narrative Theory: The French Lieutenant’s Woman. *Style*. Penn State University Press. Vol. 18, № 2. P. 207–217.
11. Steinbach, S. Victorian Era. URL: <https://www.britannica.com/event/Victorian-era>
12. Tarbox K. (1986). A critical study of the novels of John Fowles. University of New Hampshire, Durham. ProQuest Dissertations Publishing. 24 p.
13. Vaara E, Pedersen A. R. (2013). Strategy and chronotopes: a Bakhtinian perspective on the construction of strategy narratives. *M@n@gement*. Vol. 16, № 5. P. 593–604.
14. Warburton E. (2002). John Fowles: A Life in Two Worlds. Vintage UK. 528 p.